

VILT & TAMT

ETT NYHETSREV FRÅN VILTSCADECENTER, SLU NO 1/2014

Renar och rovdjur

Ny skyddsväst mot varg utprovad

Tranornas rörelsemönster

Luktstudie

Se över stängsel och beteshagar inför sommaren!

Vårens och sommarens utbildningar

Nytt Nyhetsbrev från Viltskadecenter och ännu en ny vår!

Några ord från verksamhetsledaren

Tänk att även i år få uppleva en ny vår, det är ett privilegium. Det är också ett privilegium att dagligen få arbeta med frågor som verkligen engagerar, både mig själv år efter år, mina medarbetare och de människor som Viltskadecenter arbetar för, som länsstyrelsens personal och lantbrukarna. Vilt och viltskador engagerar oss på väldigt olika sätt och kräver därmed stor lyhördhet och stor kunskap från de som arbetar med frågorna. Dessutom förändras verkligheten fort, på gott och ont. Vissa viltarter ökar snabbt år från år och orsakar omfattande problem för dem som drabbas av skador, vilket kräver framförhållning och god planering från de som fattar beslut.

Mycket av arbetet med viltförvaltning sker nu regionalt inom Viltförvaltningsdelegationerna (VFD) runt om i landet. Delegationerna leds av lands-

hövdingarna. Bara det visar att statusen på vilt och viltförvaltning höjts rejält under senare år, vilket är helt nödvändigt.

Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) är ett universitet i världsklass och bedriver forskning på bland annat vilt och viltskador. Då är det extra roligt att den kunskapen direkt blir omsatt i praktiken, genom delegationernas verksamhet.

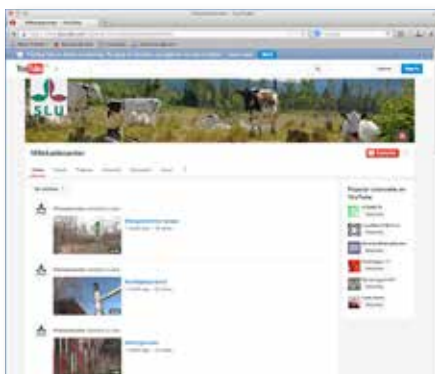
Viltskadecenter har haft förmånen att träffa många av ledamöterna i samband med olika typer av utbildningsinsatser. Nu under våren är det nya delegater i många av länen, vilket gör att vi åker ut och medverkar på vårens delegationsmöten. Flera av delegationerna kommer även till oss på Grimsö Forskningsstation, för en heldag med information från de forskare som arbetar med viltarter som berör delegationernas arbete.

Genom samarbete kommer man långt. Islandshingsten Tjaldur (betyder skata på isländska) fra Skullerup bistår med lite tilläggsisolering. Foto: Inga Ängsteg

Viltskadecenter på YouTube

I mars startade vi en egen YouTube-kanal och lade ut våra första kortfilmer.

Filmerna visar olika typer av förebyggande åtgärder mot stora rovdjur och "storfåglar" och demonstrerar i flera fall även hur man monterar dem. I dagsläget finns där 13 filmer, mellan 24 sekunder och 11 minuter långa. Vi planerar att göra flera filmer och lägga ut dem allteftersom.

Till YouTube-kanalen [Viltskadecenter](#). På denna webbplats kan man klicka på "Prenumerera" om man vill bli meddelad när nya filmer läggs ut.

UTBILDNINGAR VÅR OCH SOMMAR 2014

Kurserna hålls på Viltskadecenter vid Grimsö Forskningsstation om inte annat anges.

Utbildning för länsstyrelsens viltförvaltningsdelegation (VFD) Örebro och Uppsala län

8 maj

Kontakt: inga.angsteg@slu.se

Utbildning av länsstyrelsernas och SNO:s hundekipage

Fem fortbildningstillfällen.

Kontakta Jens för mer info:

jens.karlsson@slu.se

Inventering och kvalitets-säkring och Rovbase (för samebyar)

9-11 juni

Kontakt: linn.svensson@slu.se,

maria.levin@slu.se

Besiktning av statens vilt

Grundkurs/fortbildning

Tid: 13-14 augusti

Plats: SVA, Ultuna

Kontakt: inga.angsteg@slu.se

Samtliga kurser (även höstens) finns på Viltskadecenters webbplats.

Repetitionskurser i Rovbase ges på begäran från länsstyrelserna under hösten.

Viltskadestatistiken

I februari publicerade vi statistik för 2013 års skador på tamdjur och gröda.

Rapporten finns att läsa här.

Ny typ av skyddsväst mot varg utprovad

Under de senaste fem åren har det skett en viss utveckling av skyddsvästar för att skydda hundar från skador av varg.

Västarna har det gemensamt att de ska hindra hunden från att dödas eller skadas allvarligt om den angrips av varg. Några tillverkare har också som ambition att vargen under en tid efter angreppet ska vara mindre benägen att angripa andra hundar.

Viltskadecenter har i uppdrag att utvärdera de olika västarnas effektivitet. För att kunna göra en sådan utvärdering skulle det dock krävas att ett stort antal hundar i ett vargområde använde samma typ av väst under flera års tid. I en nyligen genomförd studie dokumente-

rade vi istället hur tio hundförare upplever att deras jakthundar (av olika storlek, kön och ålder) påverkades av att bära en särskild skyddsväst under jakt. Västen som testades är en elväst från "Wolfproof".

Västen från Wolfproof tycks enligt hundförarnas bedömning ha påverkat hundarna såväl positivt som negativt, det senare endast i liten omfattning. Vissa justeringar behövs för att västen ska kunna användas under flera år, framförallt vad gäller kardborrebanden under magen och på halskragen, samt

batteripolerna. Viltskadecenters bedömning är att västen har stor potential att avbryta ett vargangrepp, eftersom elbanden faktiskt levererar en stöt även sedan västen har använts på hunden under en säsong. Elbanden är dessutom placerade där de flesta hundar blir bitna vid ett angrepp av varg.

Läs hela rapporten [Första test av elväst från Wolfproof](#).

Titta på kortfilmen [Skyddsväst från Wolfproof](#).

Foto: Jens Karlsson

Dags att se över stängsel och beteshagar inför sommaren!

Nu är det hög tid att se över stängsel och beteshagar inför sommaren. Vi har precis avverkat vårens första kurser i stängsling mot stora rovdjur, båda bokade av länsstyrelsen i Örebro län. Ett fyrtiotal personer (både tjänstemän och lantbrukare) deltog.

Vargangrepp sker oftast i hägn som inte är i bra skick eller som är öppna mot vatten. För att skydda mot stora rovdjur bör de löpa även längsmed vattendrag.

I de flesta fall är detta tillräckligt för att förhindra angrepp. Har man stora problem att täta mot vatten kan man kontakta länsstyrelsen eller Viltskadecenter för att diskutera olika lösningar eller för att beställa lapptyg för vatten. Här kan du se en [film om lapptyg för vatten!](#)

Kontakta länsstyrelsen för rådgivning kring nystängsling. Det är bra om länsstyrelsens besiktningsman kommer ut på

plats och tittar på området som ska stängslas redan innan en ansökan om stängslingsbidrag skickas in. Tänk på att bidraget måste vara beviljat innan arbetet kan påbörjas. Det är även besiktningsmannen som ska bedöma stängslet när det är klart, innan bidraget betalas ut. För detaljfrågor kring praktisk stängsling eller speciallösningar kan man kontakta Viltskadecenter.

Tranornas rörelsemönster i Kvismaren har kartlagts i en första studie. Mer insamling av data och fler omfattande analyser planeras under 2014.

Tranornas rörelsemönster i jordbruksområdet Kvismaren i Örebro län

Analyserna av data från de sju GPS-försedda tranorna (ungar med föräldrar) som intensivpejlades 2012, är färdiga. Tranorna följdes under åtta dagar, utspridda under den 1-1,5 månader långa rastperioden i augusti-oktober.

Positioner registrerades en gång varje halvtimme. Syftet var att få fram uppgifter på hur stora områden tranorna rör sig över, hur många fält de besöker, hur långt från övernattningsplatsen de flyger samt den totala sträckan de förflyttar sig under en dag. Frågor kring deras dagliga rörelser under deras födosök har en direkt koppling till förebyggande åtgärder i form av till exempel placering av avledningsåkrar.

Tranorna rörde sig i snitt över ett område som är 550 ha och förflyttade sig 15,5 km/dag. Den längsta sträckan som

en trana färdades under en dag var 26,5 km. De höll sig relativt nära sina övernattningsplatser. Avståndet mellan födosöks- och övernattningsplats var i snitt 5 km, men variationen var stor. Beroende på hur man definierar fältbesök (anges inom parentes) varierade antalet besökta fält mellan 5 (minst en halvtimme på fältet; två på varandra följande positioner) och 9 (en position på fälten räcker, men då riskerar man att få med positioner där tranorna passerar fält i luften). Studien utfördes av Caroline Vesterlund (kandidatarbete).

Fältval och fördelning av grågäss vid Sörfjärden

I en treårig studie som pågått 2010-2012 i odlingslandskapet runt Sörfjärden (Södermanland) har vi studerat hur effektivt en nyanlagd avledningsåker kan fungera och vilka grödor gässen föredrar. Avledningsåkern var totalt 5,8 ha och grödan var en vall bestående av blålusern, käringtand, vitklöver, timotej, ängssvingel, kummin och cikoria. Växtligheten på den naturgödslade gäsbetesåkern var tidvis mycket

frodig. För att underlätta för gässen att landa skapades vid några tillfällen landningsbanor på åkern. I övrigt har skötseln efter sådden 2010 bestått av ensilagekörddar och gödsling.

Vi kunde konstatera att avledningsåkern var ett av de mest föredragna fälten i området (flest besök i förhållande till åkerns storlek). Avledningsåkern var som mest välbesökt under vår och försommar fram till grågässens ruggning i juni (ca 30 % av de totalt observerade gässen). Under sensommaren och hösten minskade dess dragningskraft, förmodligen på grund av att spillsäden på skördade åkrar var mer attraktiv. Attraktionen hos andra grödor varierade beroende på årstid. Under försommar lockade framförallt vallar gässen medan vete var mest attraktivt under sensommar (som stubb). Studien utfördes av Carina Tennfors (mastersarbete).

Nya projektområden med fågelarbetsgrupper

I samarbete med länsstyrelsen och markägare på Gotland har Viltskadecenter startat ett projekt som syftar till att minska problem med skador på gröda i Lärbrodalen, nordost om Visby. Projektet rör framförallt tranor. I projektet ingår åtgärder som att anlägga en avledningsåker och intensifiera skrämmeinsatser genom att anställa en person för att hjälpa till. Under tiden kommer vi att följa upp antal och andel tranor som vistas på oskördad gröda

En avledningsåker i odlingslandskapet kring Sörfjärden i Södermanland visade sig locka gäss relativt bra. Under försommaren uppehöll sig i genomsnitt 30 % av gässen i området på åkern, trots att den var relativt liten i förhållande till övrig åkermark. Foto: Johan Månsson

respektive avledningsåkern. Om inte insatserna hjälper kan det bli aktuellt med skydds jakt som en sista utväg. Projektet är planerat att pågå i tre år. Liknande problematik finns vid Luleälven i Norrbotten. Även där har vi dragit igång ett projekt med samma syfte och upplägg som på Gotland.

Skydds jaktstudien fortsätter

Genom medel från Viltkommittén, Natur-

vårdsverket kan vi fortsätta studera effekter av skydds jakt. I år har vi redan två områden inplanerade: Hornborgasjön (Västra Götaland; grågås) och När (Gotland; vitkindad gås). **Vi önskar få in information om det föreligger planer för skydds jakt så att vi kan vara med och utvärdera!** Vi behöver ha minst tre dagar på oss innan jakten påbörjas för att kunna göra en inledande inventering.

Kontakta Johan Månsson: johan.mansson@slu.se eller 0581-69 73 25.

Utvärdering av skydds jakt på vitkindade gäss planeras i problemområden på Gotland i början av maj.

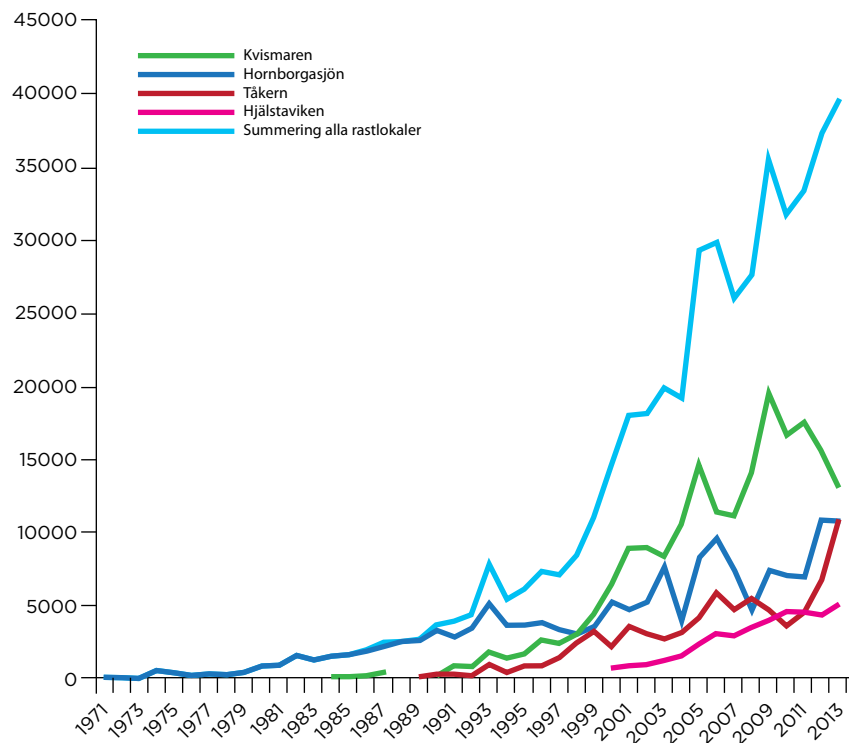
Foto: Johan Månsson

De höstrastande tranorna i Sverige fortsätter att öka

Vi har nu sammanställt de maximala antalen tranor som räknats in på de fyra största rastlokalerna i Sverige. Inventeringsperioden är inte standardiserad, så inventeringsdatumet kan skilja sig mellan rastlokalerna. Uppgifterna ger ändå en god indikation på hur många tranor som har vistats i områdena.

Variationen mellan rastlokaler och år är stor. Den beror sannolikt på väderförhållanden och födotillgång, framförallt tillgång på stubbåkrar, på de olika rastlokalerna. Antalet tranor i Kvismaren har minskat de senaste åren, men verkar i stället ha ökat vid Tåkern och Hjälstaviken. Vid Hornborgasjön är det relativt oförändrat. Slår man ihop antalet tranor på samtliga fyra rastlokaler ser man en fortsatt ökande trend.

Tack till Kvismare fågelstation, fältstationerna vid Tåkern och Hornborgasjön, samt Pekka Westin och Martin Tjernberg vid Hjälstaviken för tillhandahållande av inventeringssiffror!

Referensgrupp för frågor kring boskapsvaktande hundar

Den 11 april hade Viltskadecenterbjudit in till ett första möte med en nybildad referensgrupp för frågor kring boskapsvaktande hundar. I referensgruppen finns representanter för djurhållare med boskapsvaktande hundar, Länsstyrelsen,

Jordbruksverket, Svenska Kennelklubben, Bergs- och herdehundsklubben samt SWDI (Swedish Working Dog Institute) och Viltskadecenter. Samtliga representanter berörs på olika sätt av hundar som förebyggande åtgärd mot angrepp

av stora rovdjur på tamdjur. Syftet med gruppen är att den ska kunna diskutera konkreta frågeställningar kring hundarna och komma fram till lämpliga lösningar och strategier.

Foto: Tobias Gustavsson och Maria Levin

Vargföryngringar våren 2013

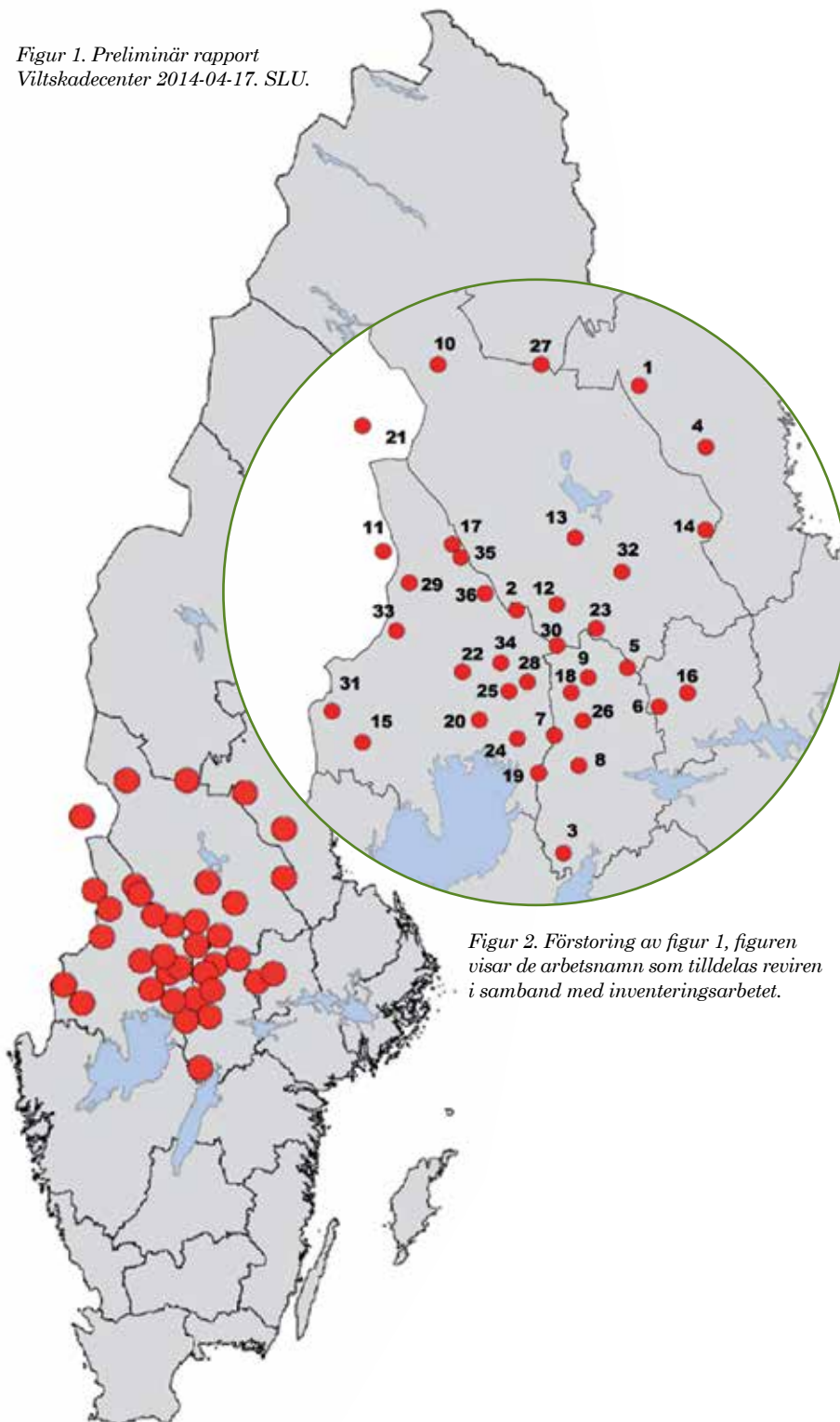
Preliminära data 17 april 2014

Vargföryngringar som dokumenterats i enlighet med Naturvårdsverkets inventeringsföreskrifter (NFS 2007:10

och NFS 2012:12) till och med 31 mars. Under april och maj slutförs DNA-analyser, som kan generera ytterligare

föryngringar. Resultatet redovisas i en rapport 1 juni.

Figur 1. Preliminär rapport
Viltkadecenter 2014-04-17. SLU.

Figur 2. Förstoring av figur 1, figuren visar de arbetsnamn som tilldelas reviren i samband med inventeringsarbetet.

Preliminära data.

Valpkullar varg våren 2013.

Revir

1. Kukumäki
2. Aamäkk
3. Tiveden
4. Sjösveden
5. Kloten
6. Hedbyn
7. Loka
8. Villingsberg
9. Kindla
10. Fulufjället
11. Rotna (gränsrevir S/N)
12. Närsen
13. Sängen
14. Korså
15. Glaskogen
16. Färna eller Kölsta
17. Värnäs
18. Rombohöjden
19. Vismen
20. Forshaga
21. Slettås (gränsrevir S/N)
22. Gårdsjö
23. Olsjön
24. Kungsskogen
25. Brattfors
26. Nora
27. Tandsjön
28. Nordmark
29. Kläggen
30. Gåsborn
31. Djurskog (gränsrevir S/N)
32. Tansen
33. Skugghöjden (gränsrevir S/N)
34. Sandsjön
35. Fänstjärn
36. Acksjön

Rapport från studien

Kalvning i hägn och områdesriktad jakt

Inom ramen för ett regeringsuppdrag genomför Viltskadecenter en studie av hur åtgärderna kalvning i hägn och områdesriktad jakt kan användas för att minska antalet rovdjursdödade renar. Studien görs i samarbete med Udtja sameby, Gällivare skogs sameby, Avdelningen för Rensköttsel (SLU) och Skandinaviska björnprojektet.

Under första veckan i juli 2013 vägdes och individmärktes samtliga kalvar i alla hagarna med öronbrickor. 900 kalvar försågs också med proximity-sändare, som kommunicerar med sändare som sitter på märkta björnar i området. Om en kalv dör skickar kalvens sändare ut en mortalitetssignal (VHF).

Under sommaren och hösten 2013 följde vi upp de tillfällen då sändarförsedda björnar varit nära sändarförsedda kalvar, för att se om kalvningen i hägn påverkat björnarnas predationstakt på renkalv. Vi flygpejlade även två gånger i veckan, för att lokalisera kalvsändare i mortalitetssläge. Dessa sändare häm-

tades sedan in från marken och dödsorsaken bestämdes genom en enkel undersökning av resterna av kalven. I de fall rovdjur inte kunde dokumenteras vara dödsorsaken skickades kalvarna till SVA för obduktion.

I korthet kan vi konstatera att kalvningen i hägn resulterade i en björnpredation på renkalvar nära noll, vilket är ett förväntat resultat. Vi har dock dokumenterat en relativt hög kalvdödlighet i de två hagarna med mest renar. I Udtja har parasiten *Nekrobacillos* konstaterats vara orsaken till stora kalvförluster. Under vintern har vi haft ytterligare samlingar av renar och av

allt att döma förekommer infektionen fortfarande bland dessa och resulterar i dödlighet. En försöksgrupp behandlas nu med antibiotika av veterinär från Svenska Djurhälsovården.

De stora förlusterna till följd av sjukdomar har resulterat i att projektet kommer att investera mer tid än planerat för att ta fram rekommendationer och rutiner för hur liknande utbrott kan undvikas i framtiden. Till följd av infektionen genomförs inte någon kalvning i hägn i Udtja 2014. För att kompensera för detta genomför vi istället kalvning i hägn 2015, antingen i Udtja eller ytterligare ett år i Gällivare skogs.

Första veckan i april (2014) var det hög aktivitet inom studien. Tillsammans vägde och dräktighetstestade ett antal renskötare från de båda samebyarna, två veterinärer från Finland

respektive SVA, forskare och studenter från det Skandinaviska björnprojektet och Avdelningen för Renskötsel samt Viltskadecenter, de vajor som ingår i studien under våren. Två olika metoder användes för att säkerställa dräktigheten vajorna. Den finska veterinären Heikki Sirkkola, som har stor erfarenhet av dräktighetstester, utförde ett ultraljud på vajorna för att upptäcka eventuella foster. Dessutom utförde veterinär Erik Ågren från SVA en manuell genomgång av vajorna, där han kände på varje vajas mage efter en kalv. Eftersom kalvfostren vid den här årstiden är ganska stora går det bra att känna fostret utifrån. De båda veterinärerna var i de flesta fall helt överens. De vajor som konstaterats dräktiga i båda testerna delades slumpmässigt in i två olika grupper: en grupp som ska fodras

och kalva i hägn och en kontrollgrupp som ska gå lösa i skogen. Gamla halsband plockades av från vajor som varit märkta tidigare. Varje dräktig vaja försågs med ett nytt halsband med unikt ID-nummer, i en färg som talar om vilken av grupperna hon tillhör.

Testen och märkningen av renarna hade förberetts noggrant och över 800 vajor hanterades under de dagar som arbetet pågick. När renarna framåt sommaren ska samlas, och kalvarna märkas, kan eventuella skillnader mellan kalvningsframgång och överlevnad jämföras mellan gruppen som varit skyddad från björn i hägn och kontrollgruppen.

Runt påsk genomfördes samma procedur på ytterligare en grupp vajor, som hålls i ett annat område i samma sameby.

Foton: Ann Eklund

Att identifiera vargspilling med hjälp av lukt

Det händer ibland att spillningar som skickats in till DNA-laboratoriet för analys i samband med varginventering, visar sig komma från rävm eller hund. Eftersom DNA-analyser är dyra och tar lång tid vill man försöka undvika att sådana spillningar skickas in.

Ibland används luktsinnet som metod för att identifiera vilken art en spillning kommer ifrån. För att undersöka hur effektivt det är bland länsstyrelsernas fältpersonal lät vi 29 av dem försöka artbestämma 20 spillningar i ogenomskinliga provrör, enbart med hjälp av lukten. Spillningarna kom från rävm, hund och varg.

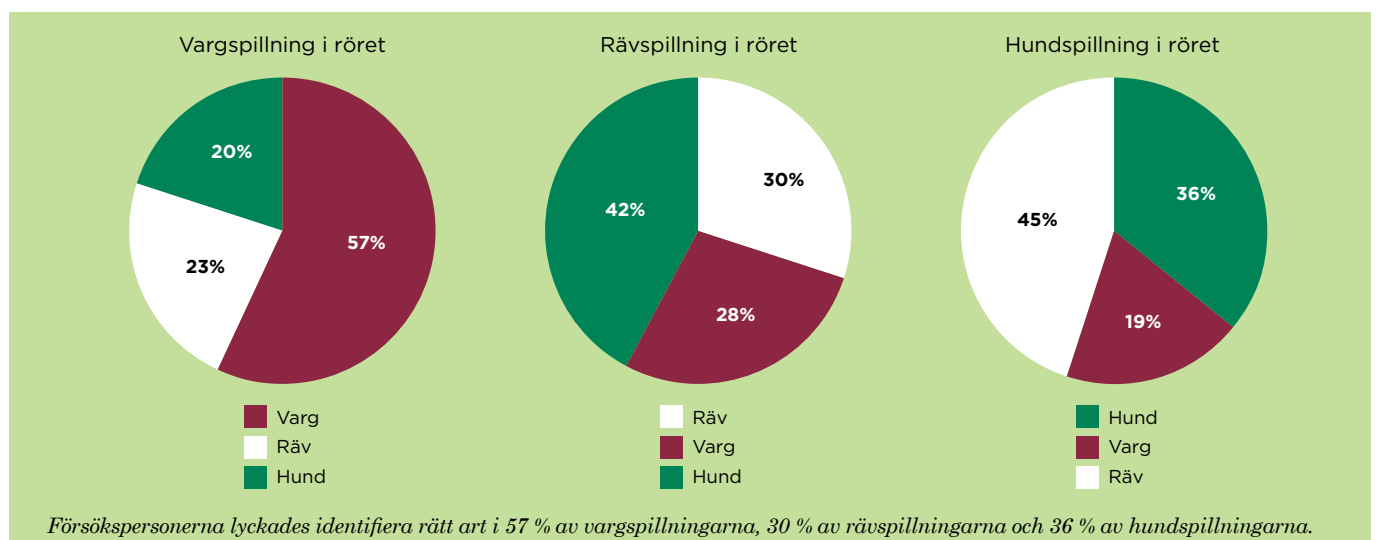
Försökspersonerna identifierade en betydligt högre andel av vargspilling-

arna än vad man kunde förvänta sig av slumpen. De var dessutom bättre på att identifiera vargspillingar än spillningar från rävm och hund. Andelen rävm- och hundspillingar som felaktigt bedömdes komma från varg i försöket var relativt liten, men eftersom arterna är så vanligt förekommande lämnar de ett stort antal spillningar efter sig. Resultaten visar därför att om man helt skulle förlita sig på luktidentifiering

av spillningar skulle många rävm- och hundspillingar skickas in för DNA-analys i tron att de kommer från varg. Det skulle i sin tur leda till oacceptabla merkostnader i form av onödiga DNA-analyser.

Slutsats: Spillningar som inte har några andra indikatorer än lukten som antyder att de är gjorda av varg bör inte skickas in för DNA-analys.

Foto: Johan Månsson

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för Ekologi. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt. **Grimnö Forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan. Telefon: 0581-920 70 www.viltskadecenter.se viltskadecenter@slu.se**

